

liotek skildringar av Folk och Land. Stockholm, 1921, t. IV, 131 s.

Арх. дж.: ІЛ НАН України, від. рукопис. фондів і текстології, ф. 3 (І. Франко), 2 листи (1908); ф. 59 (О. Маковей), 11 листів (1904—10); ЛННБ України, від. рукоп., ф. 1 (НТШ), спр. 511/2 (праця Є. А.); ф. 9 (Окр. надходження), спр. 244/23, 3 листи до І. Кривецького (1913—14), спр. 894, 1 лист до І. Мандюка (1920); ф. 34 (В. Гнатюк), спр. 206, 4 листи до М. Гнатюка (1909—14); ф. 54 (Архів Ін-ту „Оссолінеум“), оп. 1, спр. 88 (Згадки); ф. 57 (І. Калинович), спр. 454-а (бібліограф. мат-ли), арк. 136—48; НБ України. Ін-т рукоп., № 32919, арк. 59; ЦДІА України у Києві, ф. 1235, оп. 1, спр. 25, арк. 254; спр. 466, арк. 4—20; ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 209, арк. 16, 57—57 зв., 75—75 зв.; спр. 936, арк. 3; спр. 2289; ф. 368, оп. 1, спр. 165, арк. 1—12 (4 листи А. Єнсена до С. Томашівського).

Літ.: [Грушевський М.] Записка, предложена Археологічній комісії... в справі видання корпусу матеріалів до історії козаччини // Хроніка НТШ. Львів, 1905, ч. 24, с. 19—21; *його ж.* [По-смертна згадка] // Україна. К., 1924, кн. III, с. 182; *його ж.* [Рец. на:] Natiornernas bibliotek: Ukrainarna. Redaction M. Ehrenpreis och A. Jensen. Stockholm: P. A. Norstedt et Söners Förlag, 1921, 131 s. // *Там само*, 1926, кн. 2—3, с. 221—22; *Benzelstrjerna Engeström W* Alfred Jensen. Obrazy szwedzkie w literaturze polskiej. Poznań, 1907, 91 s.; *Томашівський С.* [Рец. на:] Jensen Alfred. Mazera. Historiska bilder från Ukraina och Karl XII-s dagar. Lund, 1909, 241 s. // Записки НТШ. Львів, 1910, т. ХСІІІ, кн. I, с. 181—84; Хроніка НТШ. Львів, 1911, ч. 48, с. 3; 1912, ч. 49, с. 16—17; 1918, ч. 60—62, с. 24; 1922, ч. 65—66, с. 10, 28; *Калинович І.* Шведський письменник про поляків і українців // Українське слово (Львів), 1916, 14 лип., ч. 173, с. 2—3; *Онацький Є.* Єнсен Альфред // Укр. мала енциклопедія (Буенос-Айрес), 1958, т. II, кн. 3, с. 427; *Гнатюк М.* Альфред Єнсен — дослідник Т. Шевченка // Літературна газета (К.), 1961, 14 берез., № 21, с. 4; *його ж.* Тарас Шевченко в осмисленні шведського вченого // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки. Львів, 2014, вип. 12, с. 27—32; *Погребенник Я.* Листи Альфреда Єнсена до Івана Франка // Архіви України (К.), 1966, № 4, с. 59—61; *її ж.* Альфред Єнсен і його праця про Шевченка // *Погребенник Я.* Шевченко німецькою мовою. К., 1973, с. 192—203; *її ж.* Єнсен (Jensen) Альфред // УЛЕ (К.), 1990, т. 2, с. 185; *Колдобинський М.* Твори: В 7 т. К., 1975, т. 6 [11 листів до А. Єнсена, 1909], с. 114—16, 127, 142—43, 150, 152, 154, 156, 158, 160—61, 173; т. 7 [4 листи до А. Єнсена, 1910], с. 10—11, 19, 42—43, 85; *Frankby U.-B.* Alfred Jensen — en gammal slavofil // Äldre svensk slavistik: bidrag till ett symposium hållet i Uppsala 3—4 februari 1983. Uppsala, 1984, s. 99—107; *Мушнік М.* Володимир Гнатюк. Життя і його діяльність в галузі фольклористики, літературознав-

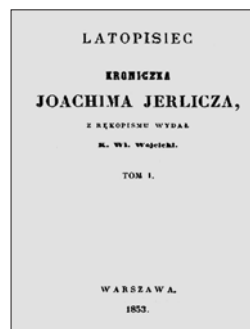
ства та мовознавства. Париж; Н.-Й.; Сідней; Торонто, 1987, с. 126; *Якимович Б.* Альфред Єнсен та його „Мазепа“ // Вітчизна (К.), 1991, № 1, с. 154—59; *Грич І.* [Передмова]. Щоденники М. С. Грушевського (1904—1910 рр.) // КС (К.), 1995, № 1, с. 23; *його ж.* Епістолярна спадщина Михайла Грушевського. К., 1996, с. 30; *Gustavsson S.* Alfred Jensen och Ukraina // Gusli: working papers (Föredrag från symposiet „Alfred Jensen — dagen“ (Göteborg, 20 september 1991). Göteborg, 1998, t. 7, s. 13—29 (укр. пер.: Альфред Єнсен і Україна // Слово і час (К.), 1992, № 12, с. 62—67); *Дзьобан О.* Альфред Єнсен і Україна // За вільну Україну (Львів), 1999, 8 жовт., № 80—84, с. 7; *Панькова С.* Коментар // Листування Михайла Грушевського. К.; Н.-Й., 2008, т. 4, с. 422—23; *Сенюк О. Д.* Альфред Антон Єнсен // ЕСУ. К., 2009, т. 9, с. 415—16; Іван Калинович (1884—1927). Бібліографічний покажчик / Упоряд. Т. Ю. Кульчицька. Львів, 2015, с. 33; *Тельвак В. В.* *Грич І. Б.* Листи Альфреда Єнсена до Михайла Грушевського // УІЖ (К.), 2017, № 5, с. 133—45.

Олег Кулчинський

ЄПАРОХІАЛЬНА СЕМІНАРІЯ У ЛЬВОВІ — ДИВ. ДУХОВНА СЕМІНАРІЯ У ЛЬВОВІ

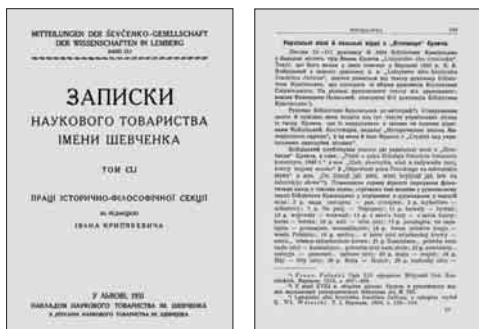
ЄРЛИЧ Яким (Єрлич Йоаким, Єрлич Ян) (* 1598 — † прибіл. 03. 07.— 03. 11. 1674, с. Страклів біля м. Дубна на Волині. Місце поховання не встановлене) — шляхтич, землевласник Житомир. пов. Київ. воєв., автор „Літописця, або Хронічки різних справ і подій“.

Походив із волин. шляхет. роду. За легендою, Єрличі були нащадками моск. біженця й госп. дворянина Івана Плещеева Юрлова, однак сучас. дослідження свідчать, що рід заснував радше рівнен. боярин кн. Семена Гольшанського Єрля († після 1483).

Ст. син спадкового слуги кн. Острозьких Олізара Єрлича († 1621) та Катерини Сосницької († 1653). З народження мав ім'я Ян. Навч. „у школах“ (найвірогідніше, в Острозькій академії). Від серед. 1610-х рр. служив у війську. Прибіл. у серед. 1620-х рр. прийняв постриг і ім'я Яким. Став ченцем Київ. Пустинно-Микільського монастиря, який залишив влітку 1633,

коли він перейшов у підпорядкування митр. Петра Могили. Далі успішно інтегрувався до шляхет. кола Київ. воєв. Тривалий час аж до поч. Хмельниччини кол.

чернець із родиною проживав на пд. Житомир. пов., у ходорківських володіннях свого зятя Яреми Тиші-Биковського (спершу в с. Бикові, пізніше у с. Болячеві). На поч. війни переходив у Києво-Печерському монастирі, згодом (бл. 1651) переселився на Волинь.

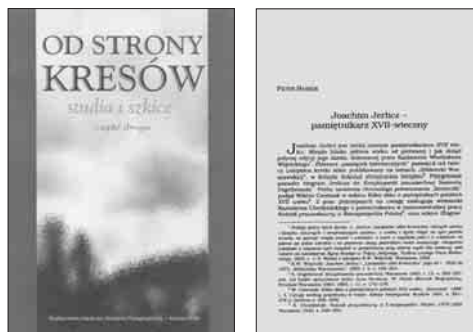
Є. Я.— автор польськомов. родинної хроніки, в якій висвітлено осн. віхи життя чл. його сім'ї на тлі подій як заг. держ., так і локального рівня. Джерело охоплює 1620—73 і містить чимало вставок, з-поміж яких щоденник Хотин. війни (31. 08—08. 10. 1621), розлога генеалогія Єрличів, тексти угод, які уряд Речі Посполитої укладав із Військом Запорозьким (1649, 1651, 1658), Кримським ханатом (1667) та Османською Портою (1672), листи, апокрифи, пасквілі, пісні тощо.

У першій пол. XIX ст. ост. прямиий нащадок Є. Я. по чол. лінії майор польс. кавалерії Мартин Єрлич подарував автограф „Літописця, або хронічки“ сину своєї чотириюрідної сестри Юзефи Єрличівни, Яну Ваксману, а той між 1833 і 1839 віддав рукоп. відомому колекціонеру і власникові частини Ходорківщини Костянтину Свідзинському (1793—1855). Передбачалося, що невдовзі джерело буде опубліковане. К. Свідзинський зобов'язався подарувати Я. Ваксману 20 примір. видання „для роздачі фамілії“, однак швидко реалізувати задум не вдалося. Попри те ще до публікації джерелом користувалися деякі приятелі та знайомі колекціонера, зокрема Едвард Руліковський, Михайло Максимович та Микола Костомаров. Після смерті К. Свідзинського автограф „Літописця“ у складі його книжк. і рукопис. зібрань кілька разів змінив свого власни-

ка, аж поки не потрапив до Б-ки Ординації Красинських (1860), де його знищено під час Варшав. повстання в жовт. 1944.

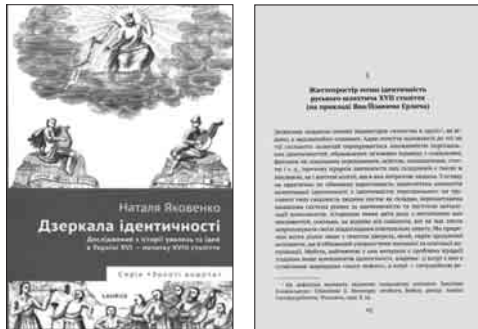
Уперше джерело видав 1853 відомий польс. письменник, журналіст і редактор К.-В. Вуйцицький (1807—79). Опрацьований ним список „Літописця“ походив з архіву Яна-Баптиста Альбертранді (1731—1808) — бібліотекаря ост. польс. короля Станіслава-Августа Понятовського (1732—98). Очевидно, до Альбертранді рукоп. потрапив із монаршого книжк. зібрання. Відомо ж бо, що 1787 копію хроніки презентував Понятовському рідний брат Мартина Єрлича віцебригадир нац. кавалерії Рох († 1800). На поч. XX ст. цей список зберіг. в б-ці Варшав. ун-ту. Під час Першої світ. війни рукопис. колекцію б-ки евакуйовано до Ростова-на-Дону, де й загинула.

Задум повторного видання джерела плекав чл. НТШ Орест Левицький (1848—1922). Упоряд. ним зб. „Южнорусские летописи“ у складі „Львівського літопису“ та хроніки Є. Я. була готова до друку вже 1916, однак через фінансові негаразди так і не вийшла друком. Сигнальний примір., вид. з покажчиками, але без титульної стор. передмови, зберіг. у б-ці Ін-ту історії України НАНУ. З неї випливає, що у розпорядженні О. Левицького був значно якісніший і довший список джерела, ніж той, що ліг в основу першої публікації К.-В. Вуйцицького. Всі різниці читання між ними показав упоряд. у виданні. Відомо, що список, яким користувався О. Левицький, походив із б-ки Софійського собору в Києві. До неї рукоп. потрапив із зібрання митр. Євгенія (Болховітінова) (1767—1837), який замовив

копію джерела у котрогось з нащадків Є. Я.— Мартина, Роха або Агатона Єрличів. „Софійський список“ вважається втраченим.

Від часу першої публікації „Літописець“ став цінним джерелом інформації для вчених, які досліджували перебіг Хотин. війни і козацьких виступів (також

Хмельничину), і генеалогів. Найчастіше до повідомлень Є. Я. вдавалися задля уточнення дат і перебігу певних подій, деталізації біографій та родоводів. Так само джерело використовували Е. Рулікowsький, М. Максимович, М. Костомаров, Є. Болховитинов, С. Голубев, Ю. Вольф, А. Бонецький, П. Вікторовський, В. Степанков, В. Смолій, І. Ворончук, П. Кулаковський, П. Сас, Г. Литвин, В. Горобець, Н. Білоус, а з чл. НТШ В. Антонович, Д. Яворницький, М. Грушевський, В. Герасимчук, В. Липинський, А. Жуковський, Ф. Сисин, М. Крикун, С. Плохий.

Спец. дослідження, присвячені як „Літописцю“, так і його творцеві, підгот. Ю. Мицик, І. Тесленко та Н. Яковенко. Перший здійснив крит. огляд тих повідомлень Є. Я., що описують протистояння козаків і шляхти у період Хмельниччини. І. Тесленко реконструював родовід Єрличів і виявив невідомі стор. біографії автора „Літописця“. Н. Яковенко цікавила „ментальна географія“ хроніста. Дослідниця дійшла висновку, що мав він одразу п'ять ідентичностей: відчував себе і „киянином“, і „українцем“, і чл. локальної „спільноти своїх“, і православним русином і, врешті, шляхтичем Речі Посполитої.

Джерело приваблювало також увагу істориків л-ри. Заг. характеристику „Літописця“ й детальніший аналіз вміщених у ньому пісень та апокрифів представили у своїх працях В. Чермак, П. Борек, чл. НТШ І. Франко та М. Возняк.

Пр.: Latopisiec albo kroniczka różnych spraw i dziejów dawnych i terażniejszych czasów, z wieku i życia mego na tym padole świata, ile pamięć moja mogła znośić i wiedzieć, o czym z czytania jako i z widzenia na piśmie po sobie wkrótce (pokróćce) i na

potomne czasy potomkom moim zostawuję; chcącemu wiedzieć z czytania tych książek w posiedzeniu przy dobrej myśli dla zabawy, pod rokiem od narodzenia Syna Bożego w Trójcy Jedynejo, Twórcę wszęgo (wszystkiego), Pana Wiekuistego. 1620 roku / Z rękopisu wyd. K. Wł. Wojcicki. Warszawa, 1853, t. I, XLIV + 187 s.; t. II, 213 s.

Лит.: *Wojcicki K. Wł.* Joachim Jerlicz i latopisiec albo kroniczkajego od r. 1620 do 1673 // Biblioteka Warszawska. Warszawa, 1852, N 2, s. 189—204; *Rulikowski E.* Opis powiatu wasylkowskiego. Warszawa, 1853, s. 100, 120; *його ж.* Opis powiatu kijowskiego. K.; Warszawa, 1913, s. 60, 65, 71—72, 75—76, 79, 196, 204; Исторические песни Малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. К., 1875, т. II, с. 137—40; *Максимович М.* Собрание сочинений. К., 1876, т. 1, с. 347, 349, 367, 414, 460, 466; 1877, т. 2, с. 56—60; *Голубев С.* Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (Опыт исторического исследования). К., 1883, т. I, с. 8, 58, 314, 535; т. II, с. 16, 30, 53; *Антонович В.* Польско-русские соотношения XVII в. в современной польской призмe (По поводу повести Г. Сенкевича „Огнем и мечем“) // КС (К.), 1885, № 5, с. 57, 73; *його ж.* Грановщина (Эпизод из истории Брацлавской Украины) // Там само, 1888, № 1—3, с. 87; *Wolff J.* Kniaziowie litewsko-ruscy od końca czternastego wieku. Warszawa, 1895, s. 176, 602; *Эварницький Д. И.* История запорожских козаков. СПб., 1895, т. II, с. 214; *Czetmak W.* Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII wieku // Ateneum. Warszawa, 1896, t. IV, s. 117—35; *його ж.* Studya historyczne. Kraków, 1901, s. 256—59; *Герасимчук В.* Виговський і Юрий Хмельницький // Записки НТШ. Львів, 1904, т. LIX, кн. III, с. 38; т. LX, с. 47, 49, 67, 69; *його ж.* Перед Чуднівською кампанією // Науковий збірник, присвячений ювілею проф. М. С. Грушевського. Львів, 1906, с. 299; *Wopiecki A.* Herbarz polski. Warszawa, 1906, t. 9, s. 20—21; *Костомаров Н. И.* Киевский митрополит Петр Могила // *Костомаров Н. И.* Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей. СПб., 1912, кн. II, с. 65—66; *Викторовский П. Т.* Западнорусские дворянские фамилии, отправшие от православия в конце XVI и в XVII вв. К., 1912, с. 39, 44, 52, 201, 206; *Франко І.* Студії над українськими народними піснями. Львів, 1913, с. 363—66; *Putaski F.* Opis 815 rękopisów Biblioteki Ord. Kasińskich. Warszawa, 1915, s. 406—08; Южно-русские летописи / Под ред. *О. И. Левичко*. К., 1916, с. 33—456; *Возняк М.* Українські пісні й польські вірші з „Літописця“ Єрлича // Записки НТШ. Праці Исторично-філос. секції. Львів, 1931, т. CLI, с. 195—205; *його ж.* Історія української літератури. Львів, 1994, кн. 2, с. 128, 379, 414; *Rostworowski E.* Jerlicz (Irlicz) Joachim. Lis // PSB. Wrocław; Warszawa; Kraków, 1964—1965, t. XI, s. 175—76; *його ж.* Jerlicz Roch h. Lis // Там само, s. 176; *Липинський В.* Твори. Філадельфія, 1980, т. 2, с. 201, 209, 311, 329, 436, 443, 445, 464, 474, 477, 487, 490, 497—99, 505, 514, 518, 534; 1991, т. 3, с. 89, 245; *Sysyn F. E.* Between Poland and the

Ukraine. The dilemma of Adam Kysil, 1600—1653. Cambridge (Mass.), 1985, p. 270, 306, 338; *Крип'яквич І* Богдан Хмельницький. Вид. 2-ге, випр. і доп. Львів, 1990, с. 18, 45, 96, 126, 197, 270; *Журба О. І.* Київська археографічна комісія 1843—1921: нарис історії і діяльності. К., 1993, с. 29, 117, 159, 162; *Болховітінов С.* Вибрані праці з історії Києва / Упоряд., вст. ст. та дод. *Т. Ананьєвої*. К., 1995, с. 158—59; *Грушевський М.* Історія України-Руси. К., 1995, т. VII, с. 370, 419, 480; т. VIII (1), с. 104, 171, 185—86, 320; т. VIII (2), с. 115, 150—51, 183, 190, 194, 200, 217; т. VIII (3), с. 35, 42, 124—25, 153, 155, 216—17, 231, 235, 281, 283, 285; 1996, т. IX (1), с. 58, 78, 89, 159, 255, 296, 300—01, 328—30, 333, 348, 359, 365, 366, 373, 375, 433, 435, 438, 440—41, 492—93, 495, 519, 548, 599; 1997, т. IX (2), с. 671, 715, 768, 882, 887, 1104—15, 1127—28, 1141, 1147, 1157, 1484; т. X, с. 55, 99, 357; *його ж.* Історія української літератури. К., 1995, т. VI, с. 521, 623, 644—45; *Мишк Ю. А.* Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. очима Єрлича // *Архіви України* (К.), 1995, № 4—6, с. 33—40; *Смолій В. А., Степанков В. С.* Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет). 2-ге вид., доп., перероб. К., 1995, с. 194, 343, 379; *Жуковський А.* Петро Могила й питання єдності церков. К., 1997, с. 32, 36, 66; *Borek P.* Joachim Jerlicz — pamiętnikarz XVII-wieczny // *Od strony Kresów: studia i szkice*. Kraków, 2000, cz. 2 / Pod red. *H. Bursztyńskiej*, s. 5—22; *Кулаковський П.* Канцелярія Руської (Волинської) метрики 1569—1673 рр. Студія з історії українського регіоналізму в Речі Посполитій. Острог; Львів, 2002, с. 182—83, 189, 229; *Тесленко І.* Родинний клан Єрличів // *Соціум. Альманах соціальної історії*. К., 2004, вип. 4, с. 135—88; *Крижун М.* Між війною і радою. Козацтво Правобережної України в другій половині XVII — на поч. XVIII ст. Статті і матеріали. К., 2006, с. 29, 33—34, 142, 158—59, 172, 185—86; *Плохий С.* Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні. Вид. 2-ге випр. К., 2006, с. 236, 261, 288—89, 306; *Горобець В.* „Волимо царя східного...“ Український Гетьманат та російська династія до і після Переяслава. К., 2007, с. 121, 185; *Білоус Н.* Київ наприкінці XV — в першій половині XVII століття. Миська влада і самоврядування. К., 2008, с. 79, 267; *Litwin H.* Równi do równych. Kijowska reprezentacja sejmowa. Warszawa, 2009, s. 12, 83, 86, 89, 101, 107, 112—13, 139; *його ж.* До Речі Посполитої трьох народів. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини 1569—1649 рр. К., 2015, с. 117, 126—27, 136—37, 184, 189—90, 203, 205, 211, 222, 225, 242, 525; *Ворончук І.* Населення Волині в XVI — першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. К., 2012, с. 109, 111, 118, 129, 186, 460, 464, 466, 476, 482, 486; *Яковенко Н.* Життєпростір *versus* ідентичність руського шляхтича XVII століття (на прикладі Яна/Йоакима Єрлича) // *Яковенко Н.* Дзеркала ідентичності. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI — початку XVIII століття. К., 2012, с. 63—104.

Ігор Тесленко

ЄРУСАЛИМ (араб. القدس *аль-Кудс*; івр. ירושלים *Єрушалаїм*) — місто з неустійним (особливим) статусом столиці Палестини та Ізраїлю.

Упродовж 1935—37 Єврейська нац. та університет. б-ка, що діяла в Є., надсилала у *Бібліотеку НТШ у Львові* свої видання.

Літ.: Хроніка НТШ. Львів, 1937, ч. 73, с. 89.

Олег Кулчинський

ЄФИМЕНКО Олександра (дівоче прізвище **Ставровська**; крипт., псевд.: **А., А. Е., А-а Еф., Е-ва А. Я., Є-ва А., Еф. Ая., Александра Е.**) (* 30. 05. 1848, с. Варзуга; за ін. даними — Кузомень Архангельської

губ. (нині — Терського р-ну Мурман. обл., Росія) — † 18. 12. 1918, х. Любочка pobl. с. Писарівки (нині — Верхня Писарівка Вовчан. р-ну Харків. обл.) — укр. й рос. історикня, етнографиня та педагогиня.

Н. у родині службовця. Дружина відомого українофіла, етнографа й статистика Петра Єфименка. 1863 закінчила Маріїнську жін. г-зію в Архангельську. Викладала у 2-класному жін. уч-щі у Холмогорах (нині — с. Ломоносове, РФ). Збирала та опрацьовувала етнограф. та фольклорист. мат-ли народів Півночі, а також вивчала їх побутову культуру і звичаєве право спершу під кер. чоловіка, згодом самостійно. З 1877 проживала у м. Чернігові, з 1879 — у м. Харкові, з 1907 — у С.-Петербурзі. 1907—17 читала лекції з історії Пд. та Зх. Росії, як тоді в офіційній історіографії наз. історію України, історії селянства на Вищих (Бестужевських) жін. курсах у С.-Петербурзі. 1910 першою з-поміж жінок здобула ступінь почес. д-ра рос. історії (honoris causa), наданий Харків. ун-том. Від 1910 — професорка Вищих жін. курсів. 1917 повернулася на Харківщину.

Інтенсивно та плідно навч. вдома, незважаючи на те, що була багатодітною матір'ю. Брала акт. участь у діяльності Харків. історично-філол. т-ва.